

דף מג.

דתנן שבת שחל תשעה באב בתוכה אסור לספר ולכבם ובחמישי מותר מפני כבוד השבת, ותניא קודם הזמן הזה העם ממעטין בעסקיהם מלישא ומליתן, מלבנות ולנטוע, ומארסין אבל לא כונסין, ואין עושין סעודת אירוסין וכו'.

תוכן ענינים

- א. בענין הא דממעטין במשא ומתן [ב' פירושים].
- ב. בענין מ"ט נהגו העולם להקל במשא ומתן.
- ג. בענין חילוק בין אבילות חדשה וישנה, ואבילות דרבים ודיחיד.
- ד. בענין להלכה מתי נאסר אירוסין באבילות.

א] נחלקו בתוס' מהו 'המיעוט' של משא ומתן, האם דרק בדברים של שמחה אסור, או דבכל משא ומתן יש למעט.

- א. הנה תניא בברייתא דקודם תשעה באב העם ממעטין בעסקיהם ומלישא ומליתן מלבנות ולנטוע. ותוס' (ד"ה מלישא) הביאו דבירושלמי תענית מבואר דהך בנין ונטיעה ר"ל של שמחה כגון אבורנקי של מלכים.
- ב. אמנם לגבי משא ומתן לא נתפרש בירושלמי וכתבו ב' פירושים, ד"מ [וכן הוא בתוס' מגילה דף ה:]: דמשא ומתן נמי איירי בשל שמחה כגון צרכי חופה. אבל תוס' כתבו דאין נראה כן דכשארסו נשואין אסרו הסעודה עצמה ולא יותר מזה, ולכן פי' דריבוי משא ומתן היינו בכל אופן של משא ומתן יש למעט יותר מבשאר ימים.
- ג. הרמב"ם בהל' תענית השמיט איסור משא ומתן, וכתב הלח"מ (הל' תענית פי"ג ה"ח) דצ"ל דהרמב"ם ס"ל כתוס' במגילה דאיסורו רק משא ומתן של שמחה, ולכן זה נכלל במה שכתב הרמב"ם דמשנכנס אב ממעטין בשמחה. ועיין גם בב"י מש"כ בזה.
- ד. בב"י (סי' תקנ"א) כתב דלפי"ז כוונת לשון 'ממעטין' תלוי בב' פירושים הנ"ל, דלפי הראשון נאסר משא ומתן של שמחה לגמרי, והא דממעטין היינו דרק עוסקין בשאר דברים ולא בשל שמחה, אבל לפי השני הרי בכל משא ומתן יש למעט קצת אבל לא לגמרי [וכתב דלפי"ז מקומות שנהגין שלא לישא וליתן כלל הוא שלא מן הדין, דאו שהותר שאר משא ומתן שאינו של שמחה לגמרי או שרק צריך למעט בהכל, אבל להפסיק מכל וכל הוא סתירה להא שנשנית כאן 'דממעטין' ע"ש מה שכתב אודות מנהג בני בודי"ן].
- ה. בטעם האוסרין כל משא ומתן אף כשאנו של שמחה כתב הב"י וז"ל והטעם שאסרו דברים אלו אע"פ שאינם של שמחה מפני שהם דברים שאבל אסור בהם כדי שיהו נראים כמתאבלים על ירושלים, עכ"ל.

ב] ודנו הפוסקים במנהג העולם שאין נזהרין ממשא ומתן בתשעת הימים.

- א. הב"י (סי' תקנ"א) נתקשה מ"ט נהגו העולם לעשות משא ומתן מ"ח עד התענית, הא תניא כאן בהחולץ דממעטין ממשא ומתן. ולמה העולם כמנהגו נוהג ועושין כרגיל במשא ומתן. ונאמר בדברי הפוסקים בעיקר ג' תירוצים.
- ב. הב"י כתב דצ"ל דסמכו על הי"מ שהביאו התוס', דלא נאסר אלא של שמחה, ולכן בשאר דברים שפיר הקילו, ולפי"ז באמת יש להזהר בשל שמחה. וכן משמע דנקט המג"א (סק"ז).
- ג. עוד תי' הב"י דאפשר לומר דהעולם סוברים דסוגיין בהחולץ אינו אלא מדת חסידות. ובערוך השלחן (שם סעיף ג') כתב דמתני' דתענית איתא 'אסור לכבס ולספר', ובברייתא דסוגיין קתני דהעם ממעטין בעסקיהם ומלישא ומליתן, ומשמע דכך נהגו ולא קתני בלשון איסור, ולכן אינו אלא ניהוג שנהגו הם ואינו איסור מדינא, וכתב דלזה נתכוון הב"י.
- ד. בב"ח כתב בשם מהרש"ל (ישי"ש יבמות פי"ד סי' ל"ד) דהעולם מקילין משום דיש עלינו מס מלך ושרים הכל הוא כדי חיינו, וכן הסכים הט"ז (סק"א) והוכיח כן גם מחוה"מ דהכל נחשב כדי פרנסתינו, ומקור הסברא בתוס' בב"מ פרק איזהו נשך.
- ה. במ"ב (סי' תקנ"א סק"א) הביא פלוגתת הפוסקים, ד"א דלא נאסר אלא של שמחה ו"א דצריך למעט בכל משא ומתן, ובזמננו נהגו להקל משום דהכל נחשב כצורך פרנסתינו.
- ו. ובשעה"צ (סק"י) כתב דמהמג"א משמע דיש למנוע ממשא ומתן של שמחה, אבל מהט"ז ואל"י רבה משמע דאף בזה המנהג להקל [דהט"ז הקשה על הב"י דהא נהגו להקל גם בשל שמחה ועל כרחך דיש סיבה אחרת וע"ז תי' דהכל משום פרנסה ומשמע דהכל מותר] וסיים בשעה"צ דטוב להחמיר, ועפי"ז יש להחמיר מכל משא ומתן של שמחה בתשעת הימים.
- ז. הפוסקים דנו באיסור קניית כלים חדשים בתשעת הימים, ומקורו בשו"ע סי' תקנ"א סעיף ז', ויש כוללין אותו באיסור דמשא ומתן של שמחה, ויש שהזכירו בנין של שמחה, עיין אג"מ (או"ח ח"ג סי' פ"י, וסי' פ"ב) ובקובץ מבית לוי (להגר"ש ואזנר).

דף מג:

אלא אמר רב אשי שאני אבילות חדשה מאבילות ישנה, ושאני אבילות דרבים מאבילות דיחיד.

ג] מהו ב' סברות אלו דאבילות ישנה ושל רבים, וגם איך נתיישב קושי דלעיל [ד' שיטות, רש"י, ותוס', ריטב"א, רמב"ם עפ"י הגר"א].

א. א] רש"י פי' דאבילות דתשעה באב קילא משום דהוי אבילות ישנה ואבילות דרבים, משא"כ אבילות חדשה של שלשים שע"י מיתת בעלה. ולכן אף ר' יוסי דאסר ליארס תוך שלשים, מודה דמותר ליארס קודם תשעה באב כיון דקילא.

ב. והקשו תוס' (ד"ה שאני) דאכתי לא נתיישב הק"ו, דהא יש חומרא בקודם ת"ב בכיבוס או במשא ומתן. [נע' עלי"נ מה שתי].

ג. ג] ולכן פי' התוס' דנאמר בגמ' ב' סברות נפרדות, א. שאני אבילות ישנה דקילא, ולכן לגבי אירוסין מקילין באבילות ישנה ומחמירין באבילות חדשה. ב. ולגבי משא ומתן הוא להיפוך, דשאני אבילות דרבים דחמירא, דאם יעסקו כולן בפרקמטיא כל היום יאמרו שאין חוששין להתאבל על ירושלים, משא"כ באבילות דיחיד דקיל. נכתבו דגם לגבי כיבוס יש להחמיר באבילות דרבים (לאחר שדנו בזה) דהוי דבר של בפרהסיא שלא יהיו כולם עוסקין לכבס ולספר וליפות עצמם ונראין שאין חוששין להתאבל כלל].

ד. ד] הרמב"ן ורשב"א וריטב"א ביארו באופ"א דשאני אבילות ישנה דת"ב דקילא ולכן הוצרכו להחמיר שלא יזלזלו בה, ועל כן אסרו כיבוס משא"כ באבילות חדשה דחמירא להו ולא יזלזלו. ושאני אבילות דיחיד מאבילות דרבים, דאסרו אירוסין באבילות דיחיד דאם נתיר ליארס שמא יעשו נשואין או יעשה סעודת אירוסין ואין מי שמונעו כיון דבר הפרטי לעצמו, משא"כ אבילות דרבים דכל אחד נכלל בהאבילות ואחרים ימנעוהו מלעשות נשואין אין להחמיר.

ה. ד] הגר"א (יו"ד סי' שצ"ב) פי' בדעת הרמב"ם באופ"א מכל הראשונים, אלא דר' אשי הקשה דדלמא ברייתא אוסר אירוסין עם סעודה, וכתב הגר"א דבזה מתיישב גם מתני' דר' יוסי אסר אירוסין ר"ל עם סעודה, אבל בלי סעודה באמת מארסין בין בישנה ובין בחדשה, ונתיישב הסתירה דאירוסין [ולפי"ז יוצא חידוש דמותר לארס גם באבילות חדשה ודלא ככל הראשונים ועיין להלן אות ד' שהארכנו בזה]. ורק לא נתיישב מ"ט החמירו בת"ב במשא ומתן וכיבוס יותר מאבילות דעלמא, וע"ז בא ר' אשי ליישב דשאני אבילות ישנה ודרבים דחמירא, ושפיר החמירו בתשעת הימים יותר.

ו. ויוצא מחלוקת גדולה אי אבילות ישנה ודרבים הוא סיבה להחמיר או להקל, ויש בזה ד' שיטות:

ז. א] לרש"י אבילות ישנה ודרבים הוא סברא להקל. ב] לתוס' אבילות ישנה הוא סברא להקל [באירוסין], ודרבים להחמיר [במשא ומתן וכיבוס]. ג] לרמב"ן רשב"א וריטב"א אבילות ישנה הוא סברא להחמיר, ודרבים סברא להקל [דהרבים ימנעו היחיד מלעבור עליו]. ד] להגר"א בהרמב"ם, אבילות ישנה ודרבים הם סברות להחמיר [להיפוך מרש"י], ובקולא דאירוסין לא הוצרכו ליישב דכבר נתיישב בדברי ר' אשי לעיל.

ד] להלכה מהו דין אירוסין בשעת אבילות שלשים, ומהו דין אירוסין בתשעת הימים ובתשעה באב. ומהו הטעם לאסור אירוסין כלל [מדין שמחה או משום גזירה].

א. הראשונים פסקו דאירוסין הותר קודם ת"ב, ואסור שלשים, וכדברי ר' יוסי וכמסקנת הגמ' דשאני אבילות חדשה.

ב. אמנם הרמב"ם (הלי' אבילות פי"ו) כתב דמותר לקדש אשה מיד, אבל אסור בנשואין.

ג. ותמהו הראשונים [ערא"ש מו"ק] הא ר' יוסי אסר אירוסין לאלמנה מפני האיבול, והאיך התירו הרמב"ם.

ד. בכס"מ כתב בפ"י האחד, וכן כתב בקר"א (מו"ק כג.) דהרמב"ם פסק כר' יהודה וס"ל דחולק על ר' יוסי ולא מיעט אלמנה משום דליכא איסור אירוסין בשעת אבילות שלשים. והגר"א פי' כמשי"נ לעיל דר' אשי חילק בין עם סעודה או לא.

ה. בשו"ע (יו"ד סי' שצ"ב סעיף א') נחלקו המחבר והרמ"א בפלוגתא דלעיל, וז"ל אסור לישא אשה כל לי' יום אפילו בלא סעודה, ולאחר שלשים מותר אפילו על אביו ואמו ואפילו לעשות סעודה, ומותר לקדש אשה אפילו ביום המיתה והוא שלא יעשה סעודה אלא א"כ עברו לי' יום, וי"א דגם לארס אסור כל ליום יום (טור והרא"ש ורמב"ן וכן עיקר), עכ"ל. ומבואר דהמחבר התיר והרמ"א אסר.

ו. בבדי שלחן (שם סק"י"ב וציונים שם) כתב דמשמע מהב"י והלבוש דטעם איסור אירוסין הוא משום דעצם האירוסין יש בה שמחה, אבל מהראשונים ביבמות משמע דאיסורו משום גזירה שמא יבוא לעשות סעודה א"נ שמא יבא גם לכונסה.